

og fik sin uddannelse i Tyskland, bl. a. hos Martin Heidegger i Freiburg. Fra 1934 opholdt han sig i Italien (bl. a. tilknyttet Scuola Normale Superiore i Pisa), indtil han i 1939 måtte drage til USA, hvor han siden har virket som lærer ved Columbia University i New York.

Det foreliggende festskrift er udgivet i anledning af Kristellers 70-årsdag. Bindets 27 afhandlinger er skrevet af engelske og amerikanske forskere, og giver et illustrativt indtryk af disse års anglo-amerikanske forskning i den italienske renaissance. På trods af titlens vage formulering er der tale om et relativt stramt redigeret værk, med hovedvægten lagt på renaissancens forhold til antikken. Programmatisk i så henseende er udgiveren Cecil H. Cloughs *The cult of Antiquity: letters and letter collections*. Fjernere fra bogens hovedtema står enkelte bidrag, som J. R. Hales *The military education of the officer class in early modern Europe*, mens den egentlige kerne består af en række bidrag om antik- og klassikerreceptionen i bred forstand; således A. H. McDonalds *Study of the Renaissance manuscripts of classical authors*, Albinia de la Mares *The library of Francesco Sasseti (1421-90)* og Charles B. Schmitts *An unstudied fifteenth-century Latin translation of Sextus Empiricus by Giovanni Lorenzi (Vat. Lat. 2990)*. – Flere af artiklerne uddyber problemstillinger, som Kristeller selv har behandlet, og det er givetvis udtryk for mere end ærbødig reverens overfor festskriftets modtager, at Kristellers navn med stor hyppighed dukker op rundt omkring i noterne.

Som helhed er det blevet et festskrift af meget høj kvalitet, og ikke få af artiklerne vil få betydning for den videre forskning i den italienske renaissance. – Bogen afsluttes med et *index of manuscripts*, ligesom et *general index* (på mere end 30 tospaltede sider) muliggør en ubesværet udnyttelse af bogens mange *realia*.

Erik Petersen

Börje Hanssen: Österlen. Allmoge, köpstafolk & kultursammanhang vid slutet av 1700-talet i sydöstra Skåne. Gidlunds i samarbejde med Institut för folklivsforskning ved Nordiska Museet og Stockholms universitet. 1977. 561 s. Sv. kr. 145. (Fotografisk genudgivelse af første udgave fra 1952. Dog forsynet med nyt forord).

Börje Hanssens disputats fra 1952 har i mange år været til megen inspiration for skandinaviske etnologer, og da den kan karakteriseres som en historisk analyse på mikro-niveau af en region, skulle den også kunne vække til eftertanke og inspiration hos historikere. Börje Hanssen vil undersøge, hvorledes en købstad og dens omliggende distrikt gensidigt påvirkede hinanden. Han bryder med den traditionelle skelnen mellem land og by og gør i stedet integrationsaspektet til det centrale emne i sin undersøgelse. Mennesket og menneskelig aktivitet er udgangspunktet for analysen, og derfor koncentrerer interessen først om relationerne mellem de forskellige befolkningsgrupper i den komplekse enhed, han analyserer, nemlig situationen i det sydøstlige Skåne i slutningen af 1700-tallet.

Hanssen arbejder med en funktionelt og strukturelt orienteret model, og han stræber efter maksimal indlevelsessevne i den pågældende situation. Gennem et omfangsrigt og meget forskelligartet kildemateriale går han ned på mikroniveau og søger at komme så tæt på menneskene som muligt. Foreningen af et funktionelt/strukturelt helhedsperspektiv og den tilstræbte indlevelsessevne, der nødvendigvis må rumme analyser og beskrivelser af en lang række detaljer, gør *Österlen* til spændende, men også krævende læsning.

En del af Hanssens teoretiske forudsætninger for modeldannelsen, som han gør rede for i forordet, og især nogle af hans kritiske diskussioner må i dag placeres i en ældre forskningstradition. Men da Hanssen har udviklet sin egen social-økologiske analysemåde i *Österlen*, er bogen stadig aktuel. (Termen socialøkologisk betyder, at han ser menne-

skets aktivitet i forhold til dets sociale position og økonomiske eksistensgrundlag). Inspirationen hertil har Hanssen hentet i fag som økonomisk historie, demografi, kulturgeografi, socialantropologi og sociologi, og i sin analyse væver han alle disse synsvinkler sammen på meget inspirerende vis. Udgangspunktet er en gennemgang og analyse af aktivitetsmønstret for den største befolkningsgruppe: bønder og husmænd. I kapitel I gives en idealtypisk fremstilling af produktionsmønstret, arbejdsorganisation og kooperativt samarbejde i en skånsk slettelandsby. Selvforsyningsøkonomien diskuteres, og karakteren af bøndernes indbyrdes relationer analyseres. Ved at sætte aktiviteten i relation til selvforsyningen påpeger Hanssen mange interessante forhold, der kun kan være inspirerende for lignende analyser af bondens økonomiske og sociale aktivitet.

Derefter udvider han gradvis synsvinklen ud over landsbyniveaet. Først søger han at definere de felter, bønder og husmænd agerede indenfor, samt hvilke relationer, det omfattede (Kap. II). F. eks. kan det konstateres, at bønder og til dels husmænd opererede inden for et relativt sluttet geografisk felt, hvilket havde konsekvenser for karakteren af det netværk af relationer, de befandt sig i. Derefter analyseres bøndernes relationer med andre befolkningsgrupper. Disse kontakter etableredes gennem handel. Markedernes rolle som knudepunkter for og formidlere af periodiske, økonomiske relationer mellem bønder i forskellige produktionsområder og mellem bønder og f. eks. håndværkere analyseres ved konkrete eksempler (Kap. III). Mellem bønder og købmænd i købstaden eksisterede vedvarende økonomiske relationer, idet bønderne her afsatte deres overskudsproduktion. Hanssen viser, hvorledes tilførslen af varer til købstaden var nært forbundet med rytmen i bondens arbejdsår (Kap. IV). Efter at bøndernes aktivitetsmønster er klarlagt og integrationen med andre grupper er berørt, præsenterer Hanssen i kap. V det teoretiske begrebsapparat og undersøgelsens målsætning. Derefter beskrives og analyseres aktivitetsmønstret for de øvrige befolkningsgrupper. Her lægges mindre vægt på det økonomiske aspekt, da det drejer sig om at bestemme disse gruppers kulturelle tilhørsforhold.

Da integrationsaspektet er et centralt emne, er Hanssen interesseret i at se, hvorledes aktivitetsmønstrene for alle befolkningsgrupperne på forskellige planer forholder sig til hinanden. Dette får han bl. a. frem ved at analysere aktiviteters rumlige udstrækning. Han trækker forhold som slægtsrelationer, migration, bosættelse (herunder husholdsstørrelse og -sammensætning) samt aktionsradius i forbindelse med auktionsbesøg og køb og salg af varer frem. En del data underkastes først en statistisk behandling i form af tabeller, og dernæst fremstilles de alle kartografisk. Med disse social-økologiske kort (*Österlen* har ialt 46) viser Hanssen på meget inspirerende vis, hvorledes man kan visualisere sine problemstillinger. Samtidig viser han, hvorledes tolkningen af flere kort åbner mulighed for at rejse nye problemstillinger.

Problemer omkring definitionen af de sociale grupperinger er et vigtigt led i undersøgelsen. Bl. a. ved hjælp af de kartografiske analyser kan Hanssen udskille to sociale hovedgrupperinger: almuen og köpstafolk, der repræsenterer henholdsvis et pagant og et urbant aktivitetsmønster. Hanssen konkluderer, at der fandtes såvel urbane grupper på landet – f. eks. præster og håndværkere – som pagane grupper i byen – f. eks. tjenestefolk og fiskere. I samtidige kilder har han belæg for, at begreberne almue og köpstafolk indgik i befolkningens forestillingsverden som to subjektivt opfattede modpoler. Hanssen konstaterer, at de ydre eksistensbetingelser for disse to store befolkningsgrupperinger var ens. Forskellene med hensyn til økonomisk og social position og deraf følgende attituder var derimod store. Symbolledede indikatorer bliver derfor centrale analyseobjekter i forbindelse med aktivitetsmønstrene. Her tilføjes undersøgelsen et interessant, kulturelt perspektiv, hvor Hanssen også viser en ny anvendelsesdimension for traditionelt kildemateriale som f. eks. skifter. Som indikatorer på de urbane gruppers markering af deres spe-

cielle status og forfinede livsstil bruger Hanssen navneformer samt bestemte dragtdele og former for løsøre. Da indikatorudvælgelsen sker ud fra gennemgangen af kildematerialet, rummer *Österlen* desværre ingen almen diskussion af problemer heromkring. Börje Hanssen har understreget, at opstillingen af begrebsparret pagen/urban og dets indhold kun gælder i den analyserede situation. En generel diskussion af dets betydning ville dog have været interessant.

Det er lykkedes Börje Hanssen klart at fastholde et helhedsperspektiv i sin historiske dybdeundersøgelse. Det er inspirerende at se, hvorledes han bruger sit kildemateriale, samt hvorledes han i analysen er i stand til at sammenfatte ellers ofte adskilte indfaldsvinkler. De social-økologiske kort illustrerer en nyttig måde at systematisere data og visualisere problemstillinger på. Bogen rummer på grund af de mange detailanalyser utroligt mange oplysninger, og undervejs gør Börje Hanssen mange gode iagttagelser og drager mange fine konklusioner.

Gudrun Gormsen

Handbuch der deutschen Wirtschafts- und Sozialgeschichte herausgegeben von *Hermann Aubin* und *Wolfgang Zorn*. Band 2: Das 19. und 20. Jahrhundert. Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1976. 998 s. DM 175,-.

Der var engang – og det er endda ikke så forfærdeligt længe siden, at økonomisk historie for tysk historieskrivning var en by på månen. Sådan er det ikke mere. Man behøver blot at pege på kredsen omkring Hans-Ulrich Wehler og det nye tidsskrift »Gesellschaftsgeschichte« og kredsens præntentioner om en altomfattende samfundshistorie i »struktur-funktionalismens« ånd for at indse, at tysk historieskrivning for tiden har fjernet sig ikke så lidt fra historistisk begivenhedshistorie. Somme vil måske tværtom mene: for meget. Hvorom alting er, så har dette opgør med den politiske begivenhedshistorie på mange måder været frugtbar for den tyske historiske videnskab. En række spændende studier i økonomisk og social historie har set dagens lys, og mere sammenfattende forsøg har det heller ikke skortet på. Jeg skal i denne forbindelse nøjes med at nævne Wehlers egen samling af en række væsentlige artikler om emnet i *Moderne deutsche Sozialgeschichte* på Kiepenheuer & Witsch; Helmut Böhmes *Prologemena zu einer Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Deutschlands in 19. und 20. Jahrhundert* på Suhrkamp Verlag, og *Deutsche Sozialgeschichte. Dokumente und Skizzen*, Band I 1815–70 og Band II 1870–1914 udgivet af henholdsvis Werner Pöls og G. A. Ritter/Jürgen Kocka på C. H. Beck Verlag. Sammenlignet med disse titler er nærværende fremstilling måske nok mere traditionel, den nærmeste sammenligning er nok Gebhardts *Handbuch der deutschen Geschichte*, der iøvrigt også udgives på Ernst Klett Verlag. En økonomisk Gebhardt med andre ord.

Nærværende bind (1. bind er anmeldt af Anne K. G. Kristensen i HT) omfatter perioden ca. 1800–ca. 1970. Den indledes med en oversigt over kilder og hjælpemidler, dernæst følger befolkningshistorien, og den teknologiske udvikling, så følger oversigter over statens økonomiske og sociale politik, og derefter behandles industriens, håndværkets og landbrugets udvikling i perioden, samt kredit- og pengevæsenet. Imellem disse afsnit, der gentages kronologisk for perioderne 1800–1850, 1850–1914/18, 1914/18–1970, falder bredere socialhistoriske afsnit, forfattet af Werner Conze. Et særligt afsnit behandler Østrigs økonomiske historie. Bogen vil sikkert i fremtiden vise sig som et lige så nyttigt arbejds-, opslags- og orienteringsværk som Gebhardt.

Inga Floto